

УДК 377/378(477.61/65)

Базиль Л.О.,

молодший науковий співробітник
НДЛ експериментальної педагогіки і педагогічних інновацій
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ К.Д. УШИНСЬКОГО В ОСВІТНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

У статті проаналізовано літературно-педагогічну спадщину видатного педагога К. Ушинського, виокремлено концептуальні погляди вченого щодо підготовки майбутніх учителів й визначено ідеї, які можуть бути екстрапольовані у систему фахової освіти майбутніх учителів української мови і літератури. На основі аналітичного огляду публіцистичних і літературно-критичних видань визначено особливості індивідуального стилю діяльності педагога.

Ключові слова: літературно-педагогічна спадщина К. Ушинського, майбутній учитель української мови і літератури, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її зв'язок із важливими освітніми завданнями. В умовах динамічного розвитку вітчизняного інформаційно-технологічного суспільства, переорієнтації сформованої століттями системи загальнолюдських і високоморальних цінностей, соціокультурної кризи особливого значення набуває проблема підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема формування у них здатності та готовності засобами рідного художнього слова виховувати достойні покоління громадян України. Нині внаслідок потужного впливу прогресу людської цивілізації, фрустрації культурного простору істотно посилилися вимоги до постаті педагога-філолога, його соціокультурної ролі й рівня освітньої підготовки. Вчитель словесності нині бачиться як усебічно розвинений, компетентний фахівець, який володіє новітніми технологіями і методиками навчання, має фундаментальні й водночас універсальні знання для здійснення філологічної освіти і виховання творчих, гармонійних особистостей школярів, спроможний вдало використовувати різні методологічні

підходи для найбільш продуктивного застосування художньої літератури з метою виховання.

Вирішенню проблем освітньої підготовки таких фахівців сприяє раціональне й усебічне використання потенціалу набутого людством досвіду. Історичне минуле, літературно-педагогічна спадщина видатних теоретиків і практиків, які стояли біля витоків педагогічної освіти, є одним із потужних і вартих уваги джерел розвитку літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Адже вивчення історичного набутку студентами ВПНЗ так само важливе, як «проведення розкопок археологами в дослідженні культурних шарів людської цивілізації». Ігнорування ж виховання у студентів поваги до своєї держави, її історії, досягнень означає руйнацію майбутнього.

Серед постатей видатних педагогів минулого, чия багатогранна спадщина варта особливої уваги в аспекті виявлення оригінальних ідей і їх екстраполяції в освітню практику підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, – неординарна особистість К. Ушинського. Безсумнівний талант ученого здобув світове визнання й пошану в багатьох країнах світу, основні положення його духовної спадщини не лише не втратили своєї сили у наш час, а навпаки, сприяють розвитку сучасної педагогічної думки і, зокрема, лінгводидактики та заслуговують на ґрунтовне вивчення, належне осмислення, широке використання у сучасній освітній системі як школи, так і вищих навчальних закладів. Відтак заактуалізовується проблема адаптування ідей педагогічної спадщини вченого до запитів сучасної освітньої галузі й особливо екстраполяція його концептуальних поглядів у нинішню систему професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Творча постать К. Ушинського, концепти його ідейної спадщини з минулих століть перебували у колі наукових інтересів дослідників. У сучасному інформаційному просторі більше тисячі розвідок присвячено педагогічно-літературній творчості митця. Так, пріоритетні напрями його життєдіяльності і педагогічного доробку висвітлювали А. Боднар, В. Войтко, М. Гончаров, М. Гриценко, О. Губко, Н. Калениченко, І. Копачов, А. Макаренко, Б. Мітюров, М. Рібакова, В. Сухомлинський, Є. Сявавко, Н. Харченко та ін. Питання антропології у спадщині вче-

ного досліджували Л. Березівська, А. Богуш, М. Галів, М. Гончарова, Г. Костюк, В. Роменець, П. Щербань та ін. Проблеми, пов'язані із визначенням ролі і постаті вчителя у доробку К. Ушинського, окреслено у працях Л. Артемової, Л. Березівської, Л. Вовк, М. Євтуха, О. Лавріненка, О. Сухомлинської та ін. Осмисленню літературного хисту вченого присвячено праці Л. Долженко, Л. Зіміної, О. Іванова, О. Охріменка, Ф. Сетіна, Л. Тодорова та ін., що розкривають означену проблему з орієнтацією на проблеми педагогічної науки.

Однак дослідники у контексті наукових розвідок, обмежуючись об'єктами розгляду, не звертають належної уваги на питання використання потенціалу художньо-педагогічної спадщини вченого у професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема у проектуванні сучасного профілю словесника, розвитку у нього важливих особистісно-професійних якостей, однією з яких є літературознавча компетентність.

Мета статті. З огляду на актуальність педагогічного набутку К. Ушинського та недостатність його висвітлення у вимірі професійної підготовки словесників у межах публікації означимо концептуальні ідеї вченого-педагога, що, будучи сформульованими у ХІХ ст., мали випереджувальне значення й потребують екстраполяції в сучасну практику фахової освіти майбутніх учителів української мови і літератури, зокрема, для розвитку у них особистісно-професійних якостей.

Виклад основного матеріалу. На основі вивчення історіогенези освіти можемо стверджувати, що до середини ХІХ ст. проблеми професійної підготовки майбутніх словесників детермінувалися переважно явищем емпіризму у формуванні професійно-педагогічної світоглядної позиції студентів філологічних факультетів педагогічних навчальних закладів. Представники педагогічної науки, у тому числі К. Ушинський, активно шукали, накопичували й узагальнювали різноманітні факти для створення науково обґрунтованої системи шкільної літературної освіти, відповідно й професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

Значний потенціал для розвитку особистісно-професійних якостей студентів-філологів містить насамперед літературна спадщина вченого. З історичних джерел відомо, що майбутній педагог ще з дитячих років захоплювався літературою, мовами та іншими гуманітарними науками [11, 47], до опанування яких вихованця

долучав директор Новгород-Сіверської гімназії І. Тимківський – у майбутньому відомий учений і ректор Харківського університету.

Науково-дослідницький інтерес К. Ушинського до художньої літератури підвищувався і постійно виявлявся у подальшій життєдіяльності, зокрема у процесі здобуття юридичної освіти у Московському університеті. Із розвідок біографів відомо, що саме у студентські роки майбутній учений досліджував мистецькі доробки О. Пушкіна, Й. Гете, Е.Т.А. Гофмана, Й. Ріхтера [6], публікував багато статей з «предмета літератури...», писав твори для дітей, займався перекладами. За спогадами однодумців, із моменту співробітництва у журналі «Сучасник» для К. Ушинського літературна творчість стала улюбленою справою [10] і продовжувалася все життя, надаючи багатий матеріал для педагогічної діяльності і виховання дітей на засадах загальнолюдських і християнських цінностей.

З огляду на об'єкт нашого наукового інтересу і мету статті постає необхідність концептуального і цілісного осмислення його педагогічної та літературної спадщини, оскільки митець був не тільки педагогом і дитячим письменником, але й виступав із літературно-критичними розвідками та публікував у часописах публіцистичні нариси, переклади, опрацювання яких сприяє розвитку особистісно-професійних якостей майбутніх учителів української мови і літератури. Студіювання доробку вченого дає підстави стверджувати, що, незважаючи на широту і різнобічність інтересів (педагогічних, літературно-творчих, перекладацьких, фольклористичних та ін.), характерною ознакою його мислення була ідейна цілісність і гармонійність, а концептуальною ідеєю – служіння для покращення становища рідної країни. Саме тому літературні твори К. Ушинського є потенційно невичерпними засобами формування особистостей вихованців, а художня творчість – єдиною результативною формою виховання. У такому контексті викристалізовується концептуальна ідея професійної підготовки вчителя-словесника: педагогу недостатньо досконало знати свій предмет, важливо уміти засобами наукового знання виховувати учнів. Таке переконання було основоположним для К. Ушинського у педагогічній діяльності. Водночас його викладацький досвід, ґрунтовно осмислена й філософськи інтерпретована теорія заклали підґрунтя подальшої літературної творчості. Варто зазначити, що взаємозв'язок і взаємовпливи літературно-творчої та педагогічної праці, єдність двох різних начал

чітко простежуються у його навчальних книгах «Дитячий світ» і «Рідне слово», у теоретичних положеннях і методичних рекомендаціях щодо керівництва читацькою діяльністю вихованців.

Таким чином, ознайомлюючись із педагогічним і літературно-творчим доробками К. Ушинського у системі професійної підготовки (зокрема, під час вивчення курсів «Дитяча література», «Історія педагогіки», «Етнопедagogіка», «Основи українознавства», виконання навчально-ї науково-дослідницької роботи), майбутні вчителі української мови і літератури мають визначити характерні ознаки творчості митця, зумовлені станом тогочасного соціокультурного середовища. Насамперед це – гармонізація наукового знання і мистецтва, тобто тісний і взаємозумовлений розвиток гуманітарних, природничих, соціально-економічних наук і художньої літератури. Виходить, що здобутки у галузі педагогічної науки К. Ушинський намагався донести до суспільної свідомості народу через художні твори, публікації у масових періодичних виданнях і так спонукати до використання їх у буденному житті.

Як бачимо, художня література виконувала провідну роль у формуванні та розвитку громадянської думки, була своєрідним універсальним простором, в якому відображалися наукові ідеї й оформлені теорії.

Наступною важливою ознакою літературної творчості митця, яку доцільно простежити у процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів, є відмова молодого письменника від гегелівської філософії опанування дійсності і позиціонування матеріалістичного принципу пізнання реального світу, що потребує системного пояснення суспільних і природних явищ.

Наведені ознаки літературної діяльності К. Ушинський виявляє у низці статей і лекцій для ліцеїстів, опублікованих у 1840 р. у «Ярославських губернських відомостях». У результаті ознайомлення з текстами творів студенти-філологи мають змогу виокремити наступну ознаку художнього мовомислення митця, яка є провідною рисою його індивідуального художньо-публіцистичного стилю: наявність яскравих епітетів, образних складних метафор, влучних порівнянь, засобів іронії та сарказму.

Уміння майстерно оформити думку і емоційно її викласти – ще одна характерна риса письменника, яка сприяла його популярності як викладача у Демидівському юридичному ліцеї. Студентів при-

ваблювало те, що лекції К. Ушинського відрізнялися самостійністю мислення і майстерністю викладу.

Таким чином, окреслюється наступна важлива й актуальна з огляду на розвиток інформаційних технологій концептуальна ідея вченого про влучне й емоційне слово вчителя-філолога як потужний засіб формування особистостей школярів.

Міркування вченого, висловлені у публікаціях 1850–1960 рр. на сторінках часопису «Сучасник», переконують у виникненні в К. Ушинського інтересу до вивчення моральних і соціокультурних проблем. На основі ознайомлення із літературною творчістю означеного періоду студенти-філологи мають збагнути, що літературно-мистецька діяльність педагога розвивалася у контексті і під впливом російського реалізму. Відтак його літературознавчі розвідки детермінувалися полемікою з приводу важливих на той час питань – дискусій довкола «натуральної школи», «фізіологічних нарисів», естетичної програми В. Белінського, творчих пошуків молодих письменників-початківців.

Важливою й оригінальною працею літературно-критичного спрямування є нарис «Поїздка за Волхов». На прикладі цього твору майбутні вчителі української мови і літератури можуть визначити близькість літературно-творчих інтересів К. Ушинського до «фізіологічних нарисів» Г. Григоровича, В. Даля, М. Некрасова та ін. російських письменників, а також відзначити чітко виражену соціально-демократичну спрямованість його світоглядної позиції та переконатися в майстерності автора виявляти аналогії, моделювати паралелі, систематизувати явища і реалії буденного життя народу.

Поглиблене вивчення літературно-творчої спадщини К. Ушинського сприяє усвідомленому розумінню студентами особливого складу його наукового мислення як дослідника історії, культури, мови і літератури рідного народу. Завдяки тривалому і ґрунтовному вивченню буденного народного життя у його конкретних проявах, прихованих тенденціях науковцю вдалося сформулювати уявлення про національний характер і його складники. У їх формулюванні виявився письменницький хист митця.

Крім того, у статтях, опублікованих у журналах «Сучасник» та «Бібліотека для читання», відображено різносторонні інтереси митця, що підтверджують фундаментальні знання не тільки росій-

ської літератури, але й зарубіжної, проникнення у суть її проблемних питань і вміння критично точно простежити й оцінити літературні новинки. Імовірно, саме досвід публіциста заклав теоретичне підґрунтя для майбутньої практичної діяльності К. Ушинського як дитячого письменника й автора навчальних книг для читання.

Серед важливих освітніх проблем, у вирішенні яких педагог брав активну участь, – пріоритет реальної чи класичної освіти, потрібність чи непотрібність грамотності народу, жіноча освіта, недільні і ремісничі школи, народна мораль і культура, методологічні основи освітньої теорії і практики, призначення і характер дитячого читання.

Із власними міркуваннями з приводу розв'язання виокремлених завдань К. Ушинський виступав на сторінках спеціальних педагогічних періодичних видань «Журнал для виховання», «Журнал Міністерства Народної Освіти» та популярних часописів, призначених для широкої читацької аудиторії «Син Вітчизни», «Вітчизняні нотатки», «Голос», «Санкт-Петербурзькі відомості», де друкував статті «Праця в її психічному й виховному значенні», «Недільні школи», «Питання про народні школи», «Рідне слово», «Проект учительської семінарії» та ін.

Практично вирішити задекларовані питання К. Ушинський намагався повсякчас у власній педагогічній праці. Намагання відшукати й сформулювати педагогічні принципи системи «виховної освіти», використавши увесь літературний, журналістський і викладацький досвід, завершилися успішним проектуванням книг для читання «Дитячий світ» і «Рідне слово», що стали своєрідними «енциклопедіями життя» для вихованців початкової школи.

На основі поглибленого аналізу текстів хрестоматійних видань студенти-філологи мають змогу простежити виявлення таких філологічних здібностей К. Ушинського, як: відчуття слова, наукова інтуїція, поетичне світосприйняття і здатність до образного відтворення буденної дійсності. При цьому важливо звернути увагу майбутніх учителів на новітні ідеї педагога, сформульовані у змістовому наповненні книг:

- 1) принцип «позитивної мудрості»;
- 2) головна роль і домінування естетичного фактора, що впливає на емоційну сферу та закріплює здобуті поняттєво-логічним способом знання;

- 3) компонування текстів з метою оптимального поєднання художнього викладу із цікавістю тематичних проблем для дітей;
- 4) усебічне використання фольклорної спадщини як «цілющого і живого джерела» найкращих рис національного характеру, народної моралі і гуманних почуттів (наприклад, у книзі «Рідне слово» вміщено 366 прислів'їв і приказок, 62 загадки, 51 байку і жарт, 32 народні казки, 22 народні пісні, 7 скоромовок, а також безліч творів, у тому числі і авторських, які близькі за змістом і формою до народних);
- 5) опертя на православні релігійні традиції, що зумовлюють міцні естетичні орієнтири у світовідчутті людини.

Дослідницький інтерес для професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури становить педагогічна концепція К. Ушинського, що окреслює різнобічний і достатньо глибокий смисл освіти, детермінований специфікою професійно-педагогічної діяльності, засобами і водночас результатами якої були літературні твори.

У викладацькій праці митець постійно обстоював теоретичну позицію щодо необхідності опанування вихованцями насамперед рідної словесності, розвивав переконання, що саме рідна мова формує «дар слова». Пропагуючи словесність як центральний предмет в освіті під час викладацької діяльності у становому закритому привілейованому навчальному закладі – Гатчинському сирітському інституті, педагог започаткував викладання усіх предметів рідною мовою, а не французькою, як це мало місце в тогочасній освіті. Тобто таким чином пропагував концепцію реальної освіти, а не класичної. При цьому К. Ушинський наголошував, що вивчення рідної (російської) словесності має підпорядковуватися цілісному виконанню триєдиної мети:

- 1) розвиток вроджених здібностей дітей – «дару слова»;
- 2) уведення вихованців в усвідомлене оволодіння скарбами рідної мови;
- 3) пояснення учням логіки цієї мови, тобто законів граматики у їхній логічній послідовності і системі.

Вартим нашої уваги є й те, що вчений гостро критикував тогочасну систему освіти народних учителів, наголошував на необхідності організації спеціальної професійної підготовки майбутніх

педагогів: «серйозний прорахунок народної освіти – недостатня кількість наставників, спеціально підготовлених до виконання вчительських обов'язків» [9, Т. 2, 513]. Просвітитель спроектував концепцію професійної підготовки майбутніх учителів для сільських народних шкіл, виступив із низкою пропозицій щодо створення при університетах педагогічних факультетів, в яких би здобували фахову підготовку викладачі педагогіки і майбутні вчителі.

Науково цінні міркування К. Ушинського, пов'язані зі здійсненням підготовки майбутніх учителів, висвітлено в його працях: «Проект учительської семінарії», «Педагогічна подорож по Швейцарії», у статтях «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», «Думка колезького радника К.Д. Ушинського про проект реорганізації Гатчинського інституту», в передмові до книги «Людина як предмет виховання» [9].

Механізм реалізації концептуальних ідей ученого у вимірі професійної підготовки словесників передбачав:

- 1) широко загальноосвітню підготовку майбутніх учителів словесності, до якої входили обов'язкові предмети – російська і церковнослов'янська мови, рідна література;
- 2) відведення в загальній структурі професійної освіти особливого місця спеціальній педагогічній і методичній підготовці;
- 3) організацію потужної власне практичної підготовки майбутніх учителів.

Науковець слушно зауважив, що «метод викладання можна вивчити з книги або зі слів викладача, але набути навичок у застосуванні цього методу можна тільки внаслідок діяльної і тривалої практики» [9, Т. 2, 83–84]. З метою практичного впровадження означеної ідеї К. Ушинський рекомендував організувати спеціальні початкові школи для стажиської річної практики випускників учительських семінарій. Тільки після успішного проходження стажування під керівництвом наставників семінарії вихованцям могло бути присвоєне звання вчителя [9, Т. 1, 242–268].

Пропонована система освітньої підготовки майбутніх учителів базувалася на особистісному багаторічному досвіді К. Ушинського, а тому ідеї вченого було розвинено й екстрапольовано в сучасну практику підготовки майбутніх учителів.

Наукову значимість для професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури й, зокрема, вирішення проблеми розвитку у них літературознавчої компетентності становлять положення педагогічної концепції вченого щодо професійно-особистісного профілю педагога, які інтерпретовано в площину формування сучасного образу педагога-філолога, а саме:

- усвідомлення вчителем суспільної місії, громадянського обов'язку і призначення, «духовної близькості» до культурних цінностей і інтересів народу, соціокультурної ролі словесника;
- володіння точними, енциклопедичними знаннями, системою ціннісних настанов і світоглядних переконань;
- вміння викладати навчальний матеріал із урахуванням міжпредметних зв'язків;
- вроджені здібності до вчительської праці, високе покликання і схильність до виконання професійних функцій словесника, педагогічний такт;
- спроможність виховувати школярів, керуючись ідеями християнських чеснот, жити і працювати зразково, бути прикладом для колег;
- у здійсненні інтелектуальної підготовки утверджувати оцінювальну світоглядну позицію, настанови і переконання;
- урахувати принципи доступності, наступності і доцільності знань;
- переконаність, що головним професійним надбанням вчителя гімназії є насамперед вміння виховувати учня своїм предметом, а не досконале його знання [9, Т. 1].

Солідаризуємося з думкою К. Ушинського про те, що справжнім учителем може бути лише високоосвічена особистість з енциклопедичними знаннями і педагогічним тактом, яка досконало володіє народною мовою, глибоко знає рідну культуру, живе народними інтересами, любить обрану професію і готова до постійного саморозвитку та самовдосконалення. Позитивною ідеєю педагогічної теорії вченого вважаємо вимогу щодо розмежування специфіки освітньої підготовки майбутніх учителів до навчання дітей у початковій і середній ланках шкільної освіти. Варто зазначити, що значущим моментом освіти майбутніх фахівців для початкової школи учений визнавав наявність у них педагогічного хисту й інтересу до

професії. Виходячи із твердження науковця, вважаємо, що успішно опанувати фах учителя української мови і літератури зможе тільки людина, яка має чітко виражені здібності до такої професії, тобто педагогічний хист, естетичний смак, мовне чуття, лінгвістичну спостережливість, здатність поетично сприймати світ, образно інтерпретувати дійсність.

Підтримуємо й позицію вченого щодо значущості психологічних знань у особистісно-професійному профілі вчителя української мови і літератури: учителеві бажано бути психологом, знати психологію дитини, розуміти індивідуальні потреби свого вихованця, вміти усвідомити сутність кожного психологічного явища. Необхідними умовами успіху, на слухну думку дослідника, є обізнаність наставника із науковими основами педагогіки і побудова своєї діяльності з урахуванням нових досягнень педагогічної теорії. На формування виокремлених якостей педагога спрямовував освітній процес у вчительських семінаріях.

Для професійного вдосконалення і підвищення рівня професіоналізму вчителя К. Ушинський пропонував організовувати при семінаріях вищі педагогічні курси, щорічні лекції з педагогіки і психології, проводити вчительські з'їзди, збори, наради. Пропагована вченим система освітньої підготовки майбутнього вчителя ґрунтувалася на розумінні високої ролі педагога у житті громадськості, на великій значущості його особистісних якостей у фаховій праці. Влучним і незаперечним є міркування вченого, що «виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості». Відтак особистий приклад учителя є сонячним променем для внутрішнього духовного світу молоді. Позитивною визнаємо позицію науковця щодо усвідомлення громадськістю суспільної значущості і соціокультурної ролі шкільного педагога, а отже, і його позиціонування з приводу більш уважного і турботливого ставлення до такого фахівця з боку громадськості.

Висновки із проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок. Спираючись на наведені вище ідеї К. Ушинського, ми дійшли висновку про те, що успішність літературознавчо-викладацької діяльності вчителя української мови і літератури істотно залежить від таких чинників, як:

- 1) досконале знання сутності літературознавчо-викладацької діяльності;

- 2) чіткість розуміння та усвідомлення мети фахової праці (виховувати покоління нащадків засобами художнього слова);
- 3) наявність практичних навичок щодо аналізу художніх явищ і літературознавчих фактів;
- 4) високий рівень володіння методикою здійснення літературознавчих досліджень і технологіями шкільної літературної освіти;
- 5) наявність уміння не тільки точно і всебічно надавати школярам необхідні знання, але й засобами словесного мистецтва виховувати їх як свідомих громадян України.

На відміну від інших класиків педагогіки К. Ушинський не намагався змодельувати універсальну систему шляхів і засобів, які педагог має використовувати у своїй діяльності. Він не розробляв такого переліку, а виводив засоби виховання і розвитку із самої природи дитини, її діяльнісної сутності, із того довкілля і дійсного світу, які живлять розум, збагачують світ почуттів, впливають на становлення школяра. Тому він вказував на два основних фактори, що визначають виховні засоби, – вільну ініціативну діяльність дитини і середовище.

Джерела

1. Березівська Л.Д. Костянтин Дмитрович Ушинський / Л.Д. Березівська // Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. – Кн. 1: Навч. посіб. / за ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С. 284–292.
2. Дічек Н. До втілення ідей К.Д. Ушинського про педагогічну психологію: експериментальні дослідження І.О. Сікорського / Н. Дічек // Шлях освіти. – 2008. – № 3. – С. 35–40.
3. Коваленко О. Педагог готує або щастя, або нещастя: ці слова належать людині, яка за основу педагогічної системи взяла демократизацію народної освіти та ідею народності виховання – Костянтинові Ушинському / О. Коваленко // Освіта України. – 2012. – 9 лип. – С. 16.
4. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко ; за ред. О.О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
5. Марчук С.С. Використання ідей Костянтина Ушинського у формуванні педагогічної майстерності сучасного вчителя фізичної культури / С.С. Марчук // Пед. пошук. – 2009. – № 4. – С. 59–63.
6. Рехневский Ю.С. Константин Дмитриевич Ушинский (некролог) / Ю.С. Рехневский // Ушинский К.Д. Собрание сочинений. – М.; Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1952. – Т. 11. – С. 407–408.

7. Ступак Ю. К.Д. Ушинський і Україна / Ю. Ступак // Хроніка-2000. – 2007. – Вип. 71. – С. 611–613.
8. Сухомлинська О. Педагогічна спадщина як предмет вивчення (на прикладі доробку К.Д. Ушинського) / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2008. – № 4. – С. 37–41.
9. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / К.Д. Ушинский ; редкол.: М.И. Кондаков и др. ; Акад. пед. наук СССР. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 1. – 1988. – 414 с.; Т. 2. – 1988. – 496 с.; Т. 3. – 1989. – 512 с.; Т. 4. – 1989. – 528 с.; Т. 5. – 1990. – 526 с.; Т. 6. – 1990. – 527 с.
10. Фролков А. Константин Дмитриевич Ушинский. Краткий биографический очерк / А. Фролков. – СПб., 1881. – С. 19–20.
11. Чалый М. Материалы для биографии Константина Дмитриевича Ушинского / М. Чалый // Народная школа. – 1874. – № 4. – С. 47.

В статье проанализировано литературно-педагогическое наследие выдающегося педагога Константина Ушинского, определены концептуальные взгляды ученого относительно подготовки будущих учителей и обозначены идеи, которые могут быть экстраполированы в систему профессионального образования будущих учителей украинского языка и литературы. На основе аналитического обзора публицистических и литературно-критических изданий определены особенности индивидуального стиля деятельности педагога.

Ключевые слова: литературно-педагогическое наследие К. Ушинского, будущий учитель украинского языка и литературы, профессиональная подготовка.

The article analyzes literary and pedagogical heritage of the prominent Ukrainian teacher Kostiantyn Ushynskiy, defines conceptual views of the scientist concerning the future teachers' training and scientist's ideas that can be extrapolated into the system of professional education of future Ukrainian language and literature teachers. According analytical review of journalistic and literary-critical publications it determines peculiarities of the individual style of the teacher's activity.

Key words: literary and pedagogical heritage by K. Ushynskiy, future Ukrainian language and literature teacher, professional training.